

Ale je ešte i iná, neklamná a makavá miera k určeniu slovenskej popularity p. Mácsayho.

Minulého leta totiž desať slovenských časopisov vychádzalo vo vlasti našej.²⁵ Jeden z nich bol p. Mácsayho „Priateľ ľudu“. A poneváž p. Mácsayho časopis čo sa národných náhľadov dotýče, s ostatnými deviatimi v odpore stál, rozumie sa, že jestli s náhľadmi p. Mácsayho slovenského čítajúceho obecnstva len jedna polovica sa zrovná, tedy by financiálna váha jeho časopisu deväťnásobne vyššie bola stála, neželi ktoréhokoľvek z pomedzi ostatných deviatich časopisov. A predca ozaj že bolo tak! — I s podajedným z deviatich časopisov sa stala od tých čias zmena, ale len preto, že ich redaktori na také miesto sa prestehovali, kde pre nedostatok kníhtlačiarne časopis vydávať naskrze nemožno. Z týchto jeden prejdúc do iných rúk zase vychodí, a za druhými podobne pretrhnutými časopismi čítajúce obecnstvo neprestane túžiť. Slovom: z pomedzi desiatich slovenských časopisov v novejšom čase len „Priateľ ľudu“ padnul pre nedostatok predplatiteľov; ale preto nech nikto nemyslí, žeby i tí, čo „Priateľa ľudu“ držali, všetci i jeho rovnoverci boli bývali. — Toto je p. Mácsay pre Vašu slovenskú popularitu najlepšia váha. —

Medzitým, kým mi tu v zemskej mhle jeden proti druhému bojujeme, dotedy prozretelnosť hožia podľa svojej nevyčerpateľnej múdrosti vedie väčšie menšie rodiny ľudského pokolenia k vyznačenému cieľu. Quia acceptus eras deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.²⁶ Takáto tendencia (pokúšenie) zjavila sa pre rod maďarský v podobe germanizujúcich úmyslov cisára Jozefa II. — a veľavýznamný jej výsledok máme pred očima. Podobné pokúšanie účinkuje z ohľadu na hlavnejšie nemaďarské kmene vlasti našej v podobe smeru maďarizovania, s podobným spásonosným prospechom pevne verím k nášmu spoločnému dobru. Poneváž po vyhovení spravodlivým nárokom, a po utišení vlnobitia náruživosti, pred tým nepoznatá, alebo aspoň tak žive nepocitená braterská láska zviaže všetky kmene, k trvanlivej spáse našej drahej spoločnej vlasti.

Vo Sv. Kríži, dňa 9. febr. 1862.

Štefan Moyses
biskup b.-bystrický.

102

Banskobystrický biskup Štefan Moyses odôvodňuje uhorskému kráľ. miestodržiteľstvu potrebu slovenského vyučovania na banskobystrickom gymnáziu a nemeckého na reálke v Kremnici.

Pôvodina v maďarskom znení v archíve miestodržiteľskej rady. Slovenský preklad uverejnili PčV, roč. I, č. 83 z 31. decembra 1861. Text dopĺňame slovenským prekladom posledného odstavca nemeckej pôvodiny.

²⁵ Išlo o časopisy Cyril a Metod, Ev. Cirkevné noviny, Priateľ školy a literatúry, Černo-kňazník, Pešťbudínske vedomosti, Priateľ ľudu, Slovenské noviny (Lichardove), Slovenský národný učiteľ, Sokol a Světozor ako literárnu a vedeckú prílohu Slovenských novín.

²⁶ Koho boh miluje, toho krížom navštevuje.

Stefan Moyses pripomína, že jeho diecéza je obývaná prevažne obyvateľmi slovenskej národnosti, a preto je odôvodnené, aby sa na banskobystrickom gymnáziu vyučovalo naďalej slovensky, čím by sa získali jazykovo vhodne školení žiaci pre ďalšie štúdium teológie a pre učiteľské povolanie. Na kremnickej reálke nech sa vyučuje nemecky, maďarčina a slovenčina ako povinné predmety.

Pri plnení dňa 24. novembra t. r. čís. 35.409 obdržaného nariadenia¹ na dvojaké stanovisko som sa upraveným byť cítil, a síce tak dobre na obsiahnuť sa majúcu súcosť skrze školskú mládež v stredných školách so zvláštnym ohľadom na potažné krajinské zákony, jako i na pomery v mojom biskupstve stávajúcich národných rečí.

Ponevác reči maďarskej pri všetkých politicko-administratívnych a právopudných dikasteriách krajinských v novejšom čase jej predošlé zákonné práva prinavrátené sú, musí ona učiť sa, menovite na gymnáziách, ktoré mládež k verejnému životu pripravujú, obzvlášte ale v mojej diecési, ktorej obyvatelia túto reč naskrze neznajú.

Aby ale vyučovanie tak potrebný i želaný výsledok malo, naskrze nepostačí, aby maďarská reč ako povinný predmet vo všetkých triedach gymnázia určená bola, ale je nevyhnutne potrebné, aby táže, aspoň vo vyšších triedach gymnázia, vyučovanie v náboženstve žiakov nemaďarskej národnosti, a najviac i vyučovanie v ostatných rečach, vynímajúc spolu i na naukozdelnú reč povýšená bola.

Ponevác ale medzi stojedenástimi farami môjho biskupstva len sedemnásť nemeckých jest, ostatnie ale výlučne cirkevníkov slovenského jazyka počítujú, ponevác ďalej i vedľa môjho biskupstva na všetky strany len ľud slovenského jazyka býva, nasledovne bansko-bystrické, na ten čas jedinú gymnázium môjho biskupstva, výjmc niekoľko Nemcov, z najväčšej časti mládenci slovenského jazyka navštevujú, nielen v povahe veci samej, ale i v záujme primeraného vychovávaní potažnej školskej mládeže záleží, aby na práve spomenuté dve reči obzvlášte v nižších triedach gymnázia slušný ohľad sa bral.²

Krem toho pri povinnosti s mojim biskupským úradom spojenej premeškať nemôžem, aby vysokej kráľovskej uhorskej námestnej rade moje presvedčenie nevyslovil, že obávaním naplňujúca nevedomosť a ztade pochádzajúce mravné poklesky slovenského ľudu v mojom biskupstve obzvlášte ztade pochádzajú, že duchovní pastieri a školskí učítelia tohoto ľudu v jeho reči takmer naskrze sú nezbehlí.

Títo učítelia ľudu sú síce podľa pôvodu svojho Slováci, ponevác ale vo svojej mla-

¹ Pozri o tom D. Rapant, *Viedenské memorandum slovenské z r. 1861*, str. 105. Biskup Moyses sa ešte roz zaoberal otázkou vyučovacej reči na spomenutých stredných školách, a to v odpovedi na článok časopisu *Sürgöny*, uverejnenej tamtiež, roč. 1861, č. 297 z 28. decembra 1861 (v slovenskom preklade PbV, roč. I, č. 83), kde je aj slovenský preklad Moysesovho podania uhorskej miestodržiteľskej rade v tejto veci. Zpráva *Sürgöny* bola uverejnená 22. decembra 1861.

² Podľa výročných zpráv banskobystrického gymnázia zo školských rokov 1852–1860 vieme, že na tomto ústave, aj keď bol roku 1854 poštátnený, študovali v prevažnej miere iba žiaci slovenskej národnosti, ale vedľa nich v skromnom počte aj nemeckej a len veľmi málo žiakov maďarskej národnosti. Pokiaľ ide o vyučovaciu reč, bola slovenská, v niektorých predmetoch (reálnych a v nemčine) nemecká, kým maďarčina sa vyučovala len ako nepovinný predmet v jednom alebo dvoch skupinách. V učiteľskom sbore boli profesori prevažne českej a slovenskej národnosti. Pri vyučovaní sa používali väčšinou české učebnice.

dosti k privlastneniu si základnej známosti slovenskej reči povinní neboli, a v pozdejšom veku schopnosti k učeniu sa reči potratili, svoju národnú reč menej znajú, jako jich učedníci.

Pri takomto stavu vecí samo sebou sa rozumie, že vyučovanie i v kostole i v škole len nedostatočným byť môže. Následky týchto nedostatkov sa tým škodlivejšími stávajú, čím menej sa dá pochybovať o tom, že pri vyučovaní nevedomého ľudu v istom smeru, menovite v poľahu na známosť reči národnej dôkladnejšia a väčšia príprava je potrebná, nežli pri vyučovaní už vzdelanejších žiakov.

Ponevác teda najväčšia časť duchovných pastierov a školských učiteľov ľudu môjho biskupstva na bansko-bystrickom gymnáziu sa vzdeláva, osmeľujem sa v záujme ľudskosti vysokej kráľovskej námestnej rade tú pokornú prosbu predložiť, nech ráči potrebné nariadiť, aby na tomto vyučovacom ústave reč nemecká a slovenská dôkladne sa učila.

Ostatne za potrebné nedržím, aby sa i slovesnosť týchto dvoch reči obšírne učila. To by sa len v hlavných ťahoch stať mohlo a obšírnejšie vyučovanie slovesnosti maďarskej reči pripadlo, naproti tomu si zanedbanie týchto oboch reči v gramatikálnom tak dobre, jako i v syntaktickom ohľade bez najsmutnejších výsledkov pre všeobecnú vzdelanosť myslieť nemôžem.

Mám vo svojej diecézii, menovite v meste Kremnici, aj samostatnú trojtriednu reálnu školu.³ Keďže nemecký živel nielen v menovanom meste, ale aj v najbližších obciach prevažuje, ďalej keďže žiaci tohoto ústavu nevychováajú sa ani pre administratívnu ani pre súdnu dráhu; aby teda ústav tento mal čo najväčší osov pre svoje okolie, považujem za najradnejšie, aby sa ponechala doteraz používaná nemecká vyučovacia reč, a to s ponechaním maďarského a slovenského jazyka ako povinných predmetov, ako sa tomu deje i doteraz.

103

Jozef Viktorin a Ján Palárik, slovenskí spisovatelia v „Príhlase od Dunaja k Svatoboru“ žiadajú prípravný výbor spolku českých spisovateľov Svatobor o zmenu stanov.

Koncept v AMS. Uverejnili české denníky Hlas a Národní listy, roč. II, č. 12. Praha 14. mája 1862.

Vo svojom *Príhlase*¹ adresovanom na prípravný výbor spolku českých spisovateľov Svatobor, ktorý vznikol v rámci obnoveného českého národného hnutia na začiatku šesťdesiatych rokov 19. stor. ako ústredný orgán českých spisovateľov, J. Viktorin a J. Palárik upozorňujú na dôležitý problém jednoty Čechov

³ Bola založená roku 1856 v duchu školskej politiky Bachovej vlády, aby vychovávala obchodnú a technickú inteligenciu.

¹ Koncept *Príhlasu* má autorskú poznámku: „Dopis tento, ako ho tu v pôvodine českej podávame, zaslaný bol dňa 10. mája b. r., ako sa o tom hodnoverne dozvedáme, Národním